

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ» ІМЕНІ
Т. Г ШЕВЧЕНКА**

**ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ ТА СОЦІОГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН ІМЕНІ
О. М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО**

**НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ
ТА СОЦІОГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН
імені О.М.ЛАЗАРЕВСЬКОГО**

**Кафедра педагогіки і методики викладання історії та суспільних
дисциплін**

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ПІДГОТОВКИ ТА НАПИСАННЯ КУРСОВИХ РОБІТ**

**для студентів освітнього ступеня «Бакалавр» спеціальності 014.03
«Середня освіта. Історія та громадянська освіта»**

ЧЕРНІГІВ-2024

УДК 378. 091. 27 (075. 8)
К 90

Кулик І.О.

К 90 Методичні рекомендації щодо підготовки та написання курсових робіт. Навчально-методичний посібник для студентів освітнього ступеня «Бакалавр» спеціальності 014.03 «Середня освіта. Історія та громадянська освіта». Чернігів : Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, 2024. 27 с.

Рецензенти:

Янченко Т. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри педагогіки і методики викладання історії та суспільних дисциплін НУЧК імені Т. Г. Шевченка;

Герасимчук О.М., кандидат історичних наук, доцент кафедри педагогіки і методики викладання історії та суспільних дисциплін НУЧК імені Т. Г. Шевченка.

Рекомендовано до друку кафедрою педагогіки і методики викладання історії та суспільних дисциплін Інституту історії та соціогуманітарних дисциплін Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, протокол № 12 від 30.04.2024 р.

© Кулик І.О., 2024

Передмова

Проблема професійної підготовки вчителів історії та суспільних дисциплін у контексті інформаційного суспільства набуває все більшої актуальності. Пріоритети сучасної освіти полягають у наданні здобувачам освіти комплексних знань про реалії та проблеми сьогодення, вихованні духовно-моральних цінностей, а також у формуванні практичних умінь та навичок. Специфіка професійної діяльності вчителя історії та суспільних дисциплін потребує залучення науково-дослідницьких ресурсів у процесі його фахової підготовки.

Компетентнісний підхід до підготовки студентів передбачає організацію освітнього процесу, зорієнтованого на особистісний та професійний розвиток. Важливого значення набуває формування у студентів критичного мислення, дослідницьких умінь та навичок. Учитель історії має володіти методами й прийомами наукового дослідження, вміти аналізувати педагогічні досягнення вчителів-новаторів, а також власний досвід роботи. Написання курсових робіт є першим кроком на шляху формування наукових інтересів, що мають своє продовження у науково-методичній роботі в школі. Курсові роботи по кафедрі педагогіки і методики викладання історії та суспільних дисциплін здобувачі освіти виконують на IV курсі.

В навчально-методичному посібнику надано рекомендації щодо етапів наукового дослідження, визначено вимоги до написання та оформлення курсових робіт. Представлені матеріали допоможуть студенту вибрати актуальну тему курсової роботи відповідно до особливостей майбутньої педагогічної діяльності, наукових інтересів та індивідуальних потреб. Під час виконання курсової роботи здобувач освіти вчиться дотримуватися логічної послідовності викладення матеріалу, практично використовувати набуті знання, аналізувати теоретичні положення, обґрунтовувати висновки та рекомендації. Пропоновані навчально-методичні матеріали не тільки

сприятимуть організації самостійної роботи, але й допоможуть правильно оформити роботу у відповідності до чинних вимог та стандартів.

Навчально-методичний посібник включає основні структурні компоненти: передмову, п'ять розділів, список використаних джерел та додатки.

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Дослідження у галузі педагогічних дисциплін – це процес і результат наукової діяльності, спрямованої на отримання нових знань про закономірності й принципи освітнього процесу, зміст педагогічної взаємодії, сучасні освітні технології. Критеріями якості педагогічного дослідження є аспекти актуальності, новизни, теоретичної і практичної значимості.

Курсова робота виконується здобувачами освіти з певної дисципліни й спрямована на вивчення конкретної наукової проблеми з обов'язковим самостійним науковим пошуком і фіксуванням його результату. Курсова робота виконується з метою закріплення, поглиблення й узагальнення знань, одержаних студентами за час навчання, та їх практичним застосуванням.

Курсова робота має показати загальний обсяг знань студента із загальнонаукових та педагогічних дисциплін, вміння аналізувати й узагальнювати фактичний матеріал, використовувати теоретичні знання і практичні навички, отримані під час виконання відповідної освітньої програми.

У процесі виконання курсових робіт студенти досліджують обрану педагогічну проблему на основі самостійного пошуку, логічної обробки інформації, узагальнення, систематизації наявних знань із педагогіки та сумісних дисциплін, а також вивчення педагогічного досвіду. Матеріали курсової роботи можуть бути використані для подальшої дослідницької діяльності та написання кваліфікаційних робіт. Курсова робота повинна відповідати встановленим вимогам і виконуватися автором самостійно на основі опрацювання найновішого теоретичного, нормативно-правового і практичного матеріалу, містити власні судження, висновки та пропозиції, бути належно структурованою та оформленою.

Метою написання курсових робіт з педагогічних дисциплін є: поглиблення знань з актуальних проблем конкретної галузі педагогічної науки; подальший розвиток умінь самостійного вибору та критичного

опрацювання наукових джерел; формування дослідницьких умінь; узагальнення та закріплення фахових знань студентів з актуальних проблем педагогічних наук.

2. ЕТАПИ ВИКОНАННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Здійснювати педагогічне дослідження необхідно поетапно.

У процесі підготовки й написання курсової роботи умовно можна виокремити наступні етапи:

- вибір теми дослідження;
- визначення мети і завдань;
- визначення об'єкта і предмета дослідження;
- складання плану курсової роботи;
- пошук та аналіз науково-методичної літератури;
- вибір методів дослідження;
- проведення педагогічного дослідження;
- критична обробка результатів дослідження;
- формулювання висновків і практичних рекомендацій;
- оформлення роботи;
- захист роботи.

Курсову роботу студенти виконують згідно з навчальним планом. Курсова робота виконується за однією з тем, запропонованих викладачами кафедри, що були затверджені на засіданні кафедри. Темі курсових робіт формулюють відповідно до напрямів науково-дослідної тематики кафедри, сучасних досягнень у відповідній предметній галузі. Здобувачам освіти надається право обирати тему зі списку поданих тем.

Вибір теми курсової роботи. На вибір теми дослідження впливають актуальність даної проблематики, наукова новизна, практична значимість та

власні наукові інтереси студента. Після вибору теми курсової роботи необхідно погодити її з науковим керівником. В окремих випадках студентам дозволяється запропонувати для дослідження свою тему. Її затвердженню мають передувати обґрунтування вибору та згода науково-педагогічного працівника на керівництво запропонованою темою.

Актуальність (лат. actualis – дієвість) теми відбиває важливість, суттєве значення, відповідність теми дослідження сучасним потребам певної галузі науки та перспективам її розвитку, практичним завданням відповідної сфери діяльності [7, с. 21].

Висвітлення актуальності повинно бути небагатослівним. Достатньо коротко викласти: сутність проблеми дослідження, соціальну спрямованість проблеми, значення для подальшого розвитку педагогічної науки, теорії і практики.

Визначення мети і завдання дослідження. Формулюючи мету, студент з'ясовує, який результат передбачає отримати і яким він має бути. Завдання дослідження є конкретизованою метою. Ними можуть бути: вирішення певних теоретичних питань, що є загальною проблемою (наприклад, з'ясування сутності дидактичного явища, оптимізація його визначення, дослідження ознак); вивчення практики вирішення педагогічної проблеми, виявлення її стану, типових ознак передового досвіду; обґрунтування заходів, необхідних для вирішення поставленого завдання; вироблення методичних рекомендацій для тих, хто використовуватиме результати дослідження на практиці [8, с. 31].

Виходячи з теми курсової роботи формулюють мету і завдання. Мета формулюється коротко і точно, висловлюючи те основне, що хоче дослідити автор, який результат він має одержати. Мета дослідження формулюється із зазначенням того явища, що вивчається. Мета роботи узгоджується із назвою роботи. Із загальної мети визначають конкретні завдання курсової роботи.

Як правило, вирішується 3 – 4 завдання. Наприклад, «Вивчити...», «Виокремити...», «Розробити...», «Виявити...», «Встановити...», «Описати...», «Схарактеризувати...», «Обґрунтувати...», «З'ясувати», «Розкрити», «Висвітлити...», «Проаналізувати...», «Визначити...» і т. п. Пишуть: *систематизувати підходи до вивчення...*, *з'ясувати суттєві ознаки...*, *змодельовати ситуації...*, *надати характеристику...* тощо. Завдання слід формулювати чітко і лаконічно. Завдання повинні відповідати структурі курсової роботи, її розділам та підрозділам.

Визначення об'єкта та предмета дослідження. Об'єкт дослідження є процесом або явищем, що породжує проблемну ситуацію й обране для дослідження, а предмет дослідження – певні аспекти цього процесу чи явища, які досліджуються у цьому об'єкті, (інакше кажучи, “На предмет чого вивчається об'єкт?”). Предмет дослідження міститься в межах об'єкта. Об'єкт і предмет дослідження як категорії наукового процесу співвідносяться між собою як загальне і часткове [7, с. 23].

Об'єкт – це частина об'єктивної реальності, на що спрямований процес пізнання. Таким чином, визначаючи об'єкт дослідження, студент повинен знайти відповідь на питання: що розглядається? Об'єктом педагогічного дослідження є: процес навчання, процес виховання, процес розвитку особистості, процес формування особистості тощо, а також явища (освітня система, педагогічна концепція, ідея, технологія тощо). Часто об'єкт визначається як сукупність споріднених елементів, серед яких виділяється один як предмет дослідження. В об'єкті виділяється та його частина, яка є предметом дослідження. Саме на нього спрямована основна увага автора наукової роботи, оскільки предмет дослідження змістовно визначає тему (назву) роботи. Предмет дослідження має співпадати за сутністю з метою дослідження.

Предмет – це те, що міститься в межах об'єкта. Об'єкт і предмет дослідження як категорії співставляються між собою як загальне і часткове. Предмет дослідження – це найсуттєвіші, найхарактерніші з практичної чи теоретичної точки зору властивості, особливості, риси об'єкта, які підлягають безпосередньому аналізу, вивченню [6, с. 27].

Поняття *предмет дослідження* є вузким, ніж поняття *об'єкт дослідження*. Об'єктами, наприклад, можуть бути методи навчання, а предметом – тільки одна група цих методів, наприклад інтерактивні методи навчання. Отже, предмет визначає аспект розгляду, дає уявлення про спосіб розгляду об'єкта дослідження, про те, які властивості, відношення, аспекти й функції об'єкта розкриваються. Об'єктом виступає те, що досліджується, а предметом, те, що в цьому об'єкті дістає наукове пояснення. В об'єкті, яким є, наприклад, *розумовий розвиток учнів у процесі навчання*, може визначатися предмет: *дослідницькі методи навчання як засіб розумового розвитку учнів або дидактична система вправ для розумового розвитку дітей*.

Предметом педагогічного дослідження можуть бути: мета, зміст, форми й методи організації та здійснення освітнього процесу, характеристика діяльності учня й учителя, суперечності освітнього процесу, шляхи його вдосконалення, характер педагогічних вимог, впливів, педагогічні умови, особливості, тенденції розвитку освітніх явищ і процесів, різні види педагогічних ситуацій. Саме предмет дослідження визначає тему курсової роботи, що виноситься на титульний аркуш як заголовок.

Важливою вимогою є відповідність предмета об'єкту дослідження. Дотримання цієї вимоги допомагає обґрунтовано сформулювати мету дослідження. У відповідності з метою, об'єктом і предметом дослідження визначаються дослідницькі завдання.

Аналіз науково-методичної літератури. Для того, щоб залучити до написання курсової роботи максимально можливе коло наукових праць, використовують різні шляхи пошуку: каталоги бібліотек, покажчики, інтернет-ресурси. Даний етап роботи передбачає бібліографічний пошук, фіксацію та обробку одержаної інформації. Бібліографічний пошук може здійснюватись шляхом перегляду наукової та навчальної літератури, спеціальних бібліографічних видань. Бібліографічний пошук може здійснюватись шляхом перегляду як спеціальних бібліографічних видань, так і первинних наукових документів. Аналіз літератури спрямований на критичне обмірковування проблеми дослідження.

3. ВИМОГИ ДО ЗМІСТУ ТА СТРУКТУРИ КУРСОВИХ РОБІТ

Курсова робота повинна містити наступні складові елементи:

- Титульна сторінка
- Зміст
- Вступ
- Розділ 1 (теоретичний)
  - 1.1.
  - 1.2.

Висновки до першого розділу

Розділ 2 (практичний)

- 2.1.
- 2.2.

Висновки до другого розділу

- Висновки
- Список використаних джерел та літератури
- Додатки (якщо є).

Робота починається з *титульної сторінки*, на якій вказується Міністерство, до якого відноситься ЗВО, назва закладу вищої освіти, інституту і кафедри, на яких виконувалась робота, прізвище, ім'я, по батькові студента (повністю), назва, і вид роботи (курсова), дані про наукового керівника, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали керівника; національна оцінка, кількість балів, оцінка ECTS; члени комісії (підписи, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали); місто та рік виконання курсової роботи. Титульний аркуш є першою сторінкою курсової роботи (цей аркуш не нумерується, але враховується в загальну нумерацію).

Зразок оформлення титульного аркуша наведено у додатку Б.

Зміст – перелік заголовків роботи з вказівкою сторінок. У змісті вказують всі складові курсової роботи. Його слід розмістити на початку роботи (зразу за титульною сторінкою). У змісті зазначається номер сторінки, з якої починається кожний структурний компонент роботи.

Вступ розкриває сутність і стан наукової проблеми (завдання), значущість, підстави та вихідні дані для розроблення теми, обґрунтування необхідності проведення дослідження [8, с. 19].

У вступі необхідно показати актуальність обраної теми, стан її наукової розробки; визначити об'єкт, предмет, мету та завдання курсової роботи, структуру роботи.

Послідовність викладу матеріалу:

- актуальність теми

Шляхом критичного аналізу та порівняння з існуючими дослідженнями в даній галузі обґрунтовують актуальність і доцільність роботи для розвитку відповідної галузі науки. Вказують ключові аспекти проблеми, що на даному етапі вже досліджені науковцями. Висвітлення актуальності не повинно бути багатослівним. Достатньо кількома реченнями висловити сутність проблеми;

- мета дослідження,

- завдання дослідження;
- об'єкт дослідження;
- предмет дослідження;
- структура роботи: кількість розділів, загальний обсяг роботи, кількість додатків (якщо є).

Загальний обсяг курсової роботи 30–40 сторінок. До основного тексту роботи не входять списки використаних джерел, додатки. Але всі сторінки зазначених елементів роботи підлягають нумерації і складають загальний обсяг роботи. Обсяг вступу обмежується 2–3 сторінками.

Основна частина курсової роботи складається з розділів і підрозділів. Кожний розділ розпочинають з нової сторінки. У курсовій роботі з педагогічних дисциплін *основна частина* поділяється на *теоретичний та практичний розділи*.

У *теоретичному* розкриваються теоретичні основи проблеми, висвітлюються основні теоретичні положення, дається аналіз сучасних психолого-педагогічних джерел відповідно до завдань дослідження. Необхідно здійснити ґрунтовну характеристику поняттєво-термінологічного апарату дослідження, окреслити теорії, концепції, які існують в сучасній науці щодо трактування досліджуваних явищ, процесів, феноменів. Важливою є також характеристика зовнішнього контексту, чинників й детермінант, що зумовили виникнення й розвиток досліджуваних явищ і процесів (соціально-економічних, політичних, культурологічних чинників тощо). Необхідно здійснити характеристику цільових, змістових, процесуальних аспектів досліджуваного педагогічного явища або процесу на різних етапах його розвитку. Складовою теоретичного дослідження є науково обґрунтоване визначення перспектив використання окремих аспектів досліджуваних явищ і процесів в умовах розвитку сучасної вітчизняної системи освіти й педагогічної думки.

Розділ практичний курсової роботи висвітлює результати емпіричного дослідження. Розділ містить характеристику методичних аспектів наукового

дослідження й отриманих під час педагогічної практики результатів педагогічного спостереження. Узагальнюються дані, отримані в результаті проведення емпіричного дослідження.

У кінці кожного розділу курсової роботи необхідно сформулювати невеликі за обсягом висновки (до 1 стор.) і дати їм окремий заголовок, наприклад, «Висновки до першого (другого) розділу».

Логічним завершенням курсової роботи є **висновки**. Головна мета – підвести підсумки проведеного дослідження. У висновках необхідно показати результати реалізації поставлених у вступі дослідницьких завдань. У висновках необхідно зазначити не тільки те позитивне, що вдалося виявити у результаті вивчення теми, а й недоліки та проблеми. *Загальні висновки* мають містити стисле обґрунтування теоретичних і практичних результатів, отриманих автором роботи особисто в ході дослідження, а також обґрунтування перспектив проведення подальших досліджень у цій галузі (посилання на інших авторів, їх цитування, а також наведення загальновідомих істин не допускаються). Висновки слід розглядати як відповіді на поставлені завдання (у вступі), вони відображають основні результати проведеного дослідження.

Отже, у загальних висновках підводять підсумки виконаної роботи відповідно до поставлених завдань і визначають перспективи її подальшої розробки. Важливо пам'ятати, що кожне поставлене (у вступі) завдання роботи має бути підсумоване принаймні одним висновком.

У *списку використаних джерел і літератури* дається перелік використаної літератури в алфавітному порядку з повним бібліографічним описом джерел і їх порядковою нумерацією (35–45 позицій). Список використаних джерел – елемент бібліографічного апарату, який містить бібліографічні описи використаних джерел. На більшість наукових джерел, що представлені в бібліографії, повинні бути посилання в тексті курсової роботи. Уся наукова література подається в алфавітному порядку й має бути оформлена з урахуванням сучасних вимог до бібліографічного опису (див.

додаток А). У списку наукових джерел повинні переважати актуальні видання. До списку використаних джерел, оформленого з урахуванням усіх чинних вимог, слід включати новітні видання, у тому числі електронні носії та інтернет-джерела.

Додатки. Додатки виступають продовженням курсової роботи як окрема її складова. У додатки необхідно включати допоміжний матеріал, необхідний для повноти сприймання роботи:

- ✓ первинні результати вимірювань;
- ✓ анкети опитування;
- ✓ умовно-графічний матеріал допоміжного характеру.

Додатки виносяться після списку використаних джерел з нової сторінки. Зверху ставиться заголовок ДОДАТКИ. Кожен додаток починається з нової сторінки і має свій заголовок. Додатки слід позначати послідовно великими літерами української абетки, за винятком літер Г, Є, З, І, Ї, Й, О, Ч, Ь, наприклад, Додаток А, Додаток Б і т. д. У основному тексті курсової роботи слід здійснювати посилання на додатки (якщо вони є). Наприклад, див. додаток А; результати даної методики відображено у додатку В. Додатки повинні мати спільну з рештою тексту наскрізну нумерацію сторінок.

4. ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Обсяг курсової роботи складає 30 – 40 сторінок машинописного тексту (без врахування списку використаних джерела та літератури, додатків) на папері формату А 4, набраних на комп'ютері у текстовому редакторі Word з використанням 14 кеглю шрифту Times New Roman з полуторним міжрядковим інтервалом. Сторінки повинні мати поля: верхнє і нижнє – 20 мм, ліве – 30 мм, праве – 10 мм. Номера сторінок указуються справа верхньої частини сторінки без крапок і літерних знаків. Першою сторінкою вважається титульний лист (на ньому цифра 1 не ставиться). Цифра 2

проставляється на сторінці зі змістом. Кожний розділ починається з нової сторінки. Це ж правило стосується й інших структурних частин роботи: змісту, вступу, висновків, списку літературних джерел, додатків. Заголовки підрозділів і висновків до розділів з нової сторінки не починаються. Заголовки основних структурних частин роботи: «ЗМІСТ», «ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ...», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ», «ДОДАТКИ» необхідно писати великими літерами напівжирним шрифтом з вирівнюванням тексту по центру. Новий розділ розпочинається словом «РОЗДІЛ» з його нумерацією арабськими цифрами, а сама назва розділу йде наступними рядками теж великими літерами. Заголовки робляться в центрі й знизу відокремлюються від основного тексту чи заголовку підрозділу одним інтервалом. Заголовки структурних підрозділів кожного розділу, висновків до розділів, слід писати малими літерами з першої великої літери з абзацного відступу з вирівнюванням тексту по ширині і знизу відокремлюються від основного тексту одним інтервалом. Крапки в кінці заголовків і підзаголовків не ставляться і переноси в них не рекомендуються. Розділи повинні мати порядкові номери, позначені арабськими цифрами. Нумерація підрозділів складається з номера розділу і номера підрозділу в даному розділі, відокремленого від номера розділу крапкою, наприклад, 2.1, де 2 – це номер розділу, а 1 – номер підрозділу в цьому розділі. Заголовки підрозділів не повинні бути останнім рядком на сторінці. Текст роботи повинен бути поділений на абзаци, які позначають відносно відокремлені за змістом частини. У роботі не прийнято вживати слова «я», «мною», «проведений мною експеримент», а слід писати «проведений нами експеримент».

Допустимими скороченнями у курсовій роботі можуть бути наступні:

1. Допускається скорочення слів «і т. ін.», «і т. п.», «та ін.».

2. Не можна скорочувати слова: «так званий», «таким чином», «так що», «замість», «наприклад», «близько», «формула», «рівняння», «вправа» і т. п.

3. Не прийнято робити скорочення шляхом довільного злиття слів чи термінів.

4. Умовні скорочення наукових термінів повинні бути однаковими в усій роботі.

5. Незагальноприйняті скорочення слід пояснити при першому застосуванні в тексті або в окремому переліку умовних скорочень і позначень, який розміщують за змістом роботи.

6. Посилання на інші сторінки рукопису (глави, розділи та ін.), а також на таблиці та малюнки із вказівкою їх порядкового номера даються із скороченнями (наприклад: «див. стор. 57», «див. розд. 4», «табл. 2.1», «рис. 1.2 і 2.1»). Якщо порядкові номери не вказуються, то всі слова у тексті пишуть без скорочень. Скорочення «див.» вживається в тих випадках, коли у тексті посилаються на самостійний розділ рукопису, на віддалені від місця згадування таблицю, рисунок.

Оформлення таблиць та рисунків. Кожна таблиця чи рисунок має мати свій номер та назву. Для таблиць: у верхньому правому куті пишеться слово Таблиця 1.2. Знизу пишеться назва таблиці. У тексті таблиця чи рисунок подається після посилання на них. Слово таблиця з нумерацією у тексті скорочується до табл.. Наприклад, як видно з табл. 2.3.

Зв'язок списку літератури з текстом здійснюється за допомогою посилань, для нумерації яких використовуються арабські цифри. Посилання у курсовій роботі подаються у квадратних дужках. В посиланні зазначається порядковий номер, під яким у «Списку використаних джерел та літератури»

стоїть відповідний документ або стаття (книга), а через кому – номер сторінки або номер аркушу архівного документу, на якій вміщено використану інформацію. Якщо вказується посилання на джерело та номер сторінки, то це слід позначити у квадратних дужках через кому. Наприклад, [1, с. 28] означає 28 сторінка 1-го джерела із списку використаних джерел. Перелік через «;» означає звернення до кількох джерел із списку. Крапка наприкінці речення ставиться не перед квадратними дужками, а після них, наприклад: [12, с. 48]. Якщо в кінці абзаца не зазначене посилання, то це вказує на те, що текст є виключно авторським, тобто написаний самим студентом.

Список використаних джерел складається в алфавітному порядку. Нумерація має бути наскрізна по всьому списку арабськими цифрами. Роботи одного автора перелічуються у хронологічному порядку кожного разу з абзацу і з повторенням прізвища («він же» – не допускається). Якщо наводяться роботи автора із співавторами, то спочатку вказуються роботи автора, потім його роботи з одним, двома, трьома співавторами і більше. Бібліографічний опис складається мовою оригіналу. Відомості про джерела, що включені до списку, подаються згідно вимогами державного стандарту до бібліографічного опису наукової літератури ДСТУ 8302:2015 – (докладно див. додаток А).

При написанні курсової роботи студент обов'язково повинен дотримуватися «Положення про академічну доброчесність здобувачів освіти Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка» від 27 грудня 2019 р.

Академічна доброчесність – це сукупність етичних та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під

час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

Серед підстав, що вважаються порушенням академічної доброчесності у «Положенні» визначені, зокрема, такі:

- ✓ академічний плагіат – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;
- ✓ фабрикація – вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях;
- ✓ фальсифікація – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу або наукових досліджень.

Згідно з «Положенням», вчинення студентом будь-якого з перерахованих порушень при написанні курсової роботи передбачає повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми, тобто здобувач освіти має підготувати нову курсову роботу, захист якої відбудеться у наступному навчальному році.

Щоб цього уникнути, студент має пам'ятати, що курсова робота має бути підготовлена самостійно. У роботі слід дотримуватись точності фіксації відомостей, самостійно здійснювати аналіз інформації, що отримана з різних джерел. При написанні курсової роботи слід обов'язково робити посилання на використані джерела та літературу. Подаючи той чи інший факт, цифру, характеризуючи чи цитуючи документ, апелюючи до думки науковців – в усіх цих випадках слід робити посилання на документ, монографію, статтю, з яких вони запозичені. Посилатися слід виключно на ті матеріали, якими скористався студент.

У наукових дослідженнях часто використовуються цитати – дослівні уривки з використаних джерел, щоб за їхньою допомогою обґрунтувати, підтвердити або доповнити власну думку.

Загальні вимоги до цитування:

- текст цитати починається і закінчується лапками (« ») та наводиться в тій граматичній формі, в якій він поданий у джерелі, зі збереженням особливостей авторського написання;
- цитування повинне бути повним, без довільного скорочення авторського тексту та без перекручень думок автора; пропуск слів, речень при цитуванні допускається без перекручень авторського тексту і позначається трьома крапками;
- кожна цитата супроводжується посиланням на джерело.

При цитуванні та переказі джерел найчастіше використовуються такі словосполучення: *Згідно з уявленням...; За словами...; На думку...; Як влучно зазначив / зазначає...; Учений так характеризує (описує, подає)...; Наведемо такі слова видатного вченого...; Автор наголошує на...; З точки зору автора.... Автор виділяє (пропонує, рекомендує, вважає, стверджує, підкреслює) тощо.*

Цитати мають подаватися лише з першоджерел, а не з праць інших авторів. Лише в тих випадках, коли першоджерело недоступне, можна скористатися цитатою, опублікованою в іншому виданні; тоді перед бібліографічним джерелом вказується: (цитуються за [12]) або (цит. за [12]).

Кожна цитата неодмінно супроводжується посиланням на використане джерело. Недотримання цієї обов'язкової умови веде до плагіату.

При написанні курсової роботи студент має обов'язково посилатися на авторів і джерела, з яких запозичені матеріали або окремі результати. У разі використання запозиченого матеріалу без посилання на автора та джерело, курсова робота не допускається до захисту з метою уникнення плагіату (Етичний кодекс ученого України) [2].

У курсовій роботі необхідно стисло, логічно й аргументовано викладати зміст і результати дослідження, уникати загальних слів, бездоказових тверджень, тавтології.

Стиль курсової роботи повинен відповідати вимогам і нормам наукового стилю, де лаконічність, зрозумілість, прозорість думки та оригінальність ідеї співвідносяться з чіткою мовою, короткими фразами, продуманою формою. На лексичному рівні бажано вживати загальновідомі слова, уникати запозичень; на синтаксичному рівні необхідно не розтягувати занадто фрази, не розривати думку довгими вставками, обмежувати кількість підрядних речень, не захоплюватися пасивними зворотами; на композиційному рівні – не порушувати послідовності викладу, обмірковувати поділ на абзаци тощо.

Необхідно і варто висловлювати власну думку (якщо вона має вагомі аргументи). Як правило, особовий займенник *я* замінюється на займенник *ми*. Найчастіше у науковій комунікації переважає використання безособових форм (*досліджено, розглянуто, проаналізовано* тощо). Об'єктивності думки сприяють і безособові речення, пасивні звороти, зворотні дієслова.

Виразність викладу, чіткість передачі інформації забезпечуються відповідним використанням термінології, відсутністю суперечності в аргументації, підтвердження висновків фактами.

Текст наукового дослідження має ділитися на логічні, внутрішньо завершені частини (розділи, підрозділи, абзаци).

5. ЗАХИСТ КУРСОВОЇ РОБОТИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Підготовлена та оформлена курсова робота подається науковому керівнику на перевірку. При необхідності вона доопрацьовується, а потім виноситься на захист. Курсові роботи студенти захищають на засіданні комісії, до якої входять викладачі кафедри педагогіки і методики викладання історії та суспільних дисциплін (не менше 3 науково-педагогічних працівників).

Процедура захисту передбачає доповідь студента про зміст роботи і відповіді на запитання членів комісії. Для виступу на захисті курсової роботи студенту надається 7–10 хвилин. У заздалегідь підготовленій доповіді студент має чітко й змістовно визначити актуальність курсової роботи, її мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, схарактеризувати структуру роботи, сформулювати висновки, яких дійшов.

Після виступу студент повинен відповісти на питання та можливі зауваження членів комісії. Члени комісії обговорюють результати захисту курсової роботи та оцінюють їх. Передусім, звертається увага на змістовний аспект викладу матеріалу (логічність і послідовність), повноту та репрезентативність використаних джерел і літератури, загальну грамотність, а також на зовнішнє оформлення курсової роботи (його відповідність стандартам і прийнятим правилам).

При оцінюванні враховується:

- рівень опанування основними проблемами теми;
- обґрунтування актуальності проблеми, мети і завдань дослідження;
- відображення в змісті основних проблемних моментів;
- використання достатньої кількості джерел, їх аналіз;
- вибір і дієвість використаних методів дослідження для використання поставлених завдань;
- обґрунтованість і новизна одержаних даних;
- практична значимість одержаних результатів;
- якість оформлення курсової роботи та ілюстративного матеріалу до захисту;
- якість доповіді та вміння відстоювати та обґрунтовувати свою позицію;
- ступінь самостійності автора в розробці проблеми;
- вміння робити відповідні висновки та узагальнення.

Курсова робота оцінюється за 100-бальною системою. Критерії оцінювання курсової роботи орієнтовно наступні:

- 1) науковий аналіз літератури (максимум 10 балів);
- 2) опанування методів дослідження (максимум 10 балів);
- 3) теоретична підготовка (максимум 20 балів);
- 4) експериментальне дослідження та його результати, обґрунтованість практичної складової роботи (максимум 30 балів);
- 5) висновки та вміння їх інтерпретувати, самостійність дослідження (максимум 10 балів);
- 6) доповідь на захисті та її презентація (максимум 10 балів);
- 7) грамотність, оформлення роботи відповідно до вимог (максимум 10 балів).

Оцінка за стобальною шкалою переводиться в національну систему оцінок за такою схемою: «відмінно» – 90–100 балів (оцінка «А» за шкалою ECTS); «добре» – 75–89 балів (оцінки «В», «С» за шкалою ECTS); «задовільно» – 60–74 бали (оцінки «D», «E» за шкалою ECTS); «незадовільно» – менш ніж 60 балів (оцінки «FX», «F» за шкалою ECTS).

ДОДАТКИ

Додаток А

Приклади бібліографічного опису у «Списку використаних джерел та літератури»

Джерела опубліковані:

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Голос України*. 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 10–22.

Наказ Богдана Хмельницького чернігівському полковнику Степану Подобайлу про виведення козаків з Чернігівського у Київське воєводство і про «послушенство» підданих панам – 1652 р. *Документи Богдана Хмельницького 1648–1657 рр.* / упор. І. Крип'якевич, І. Бутич. Київ: Видавництво Академії наук УРСР. 1961. С. 250.

Описи Київського намісництва 70–80-х років XVIII ст. / упоряд. Г. В. Болотова та ін. Київ: Наукова думка, 1989. 392 с.

Привілеї реєстровому козацтву, надані польським королем Стефаном Баторієм (16 вересня 1578 року). *Хрестоматія з історії України* / упоряд. О. М. Уривалкін. Київ: КНТ, 2007. С. 155.

Хроніка Павла Полуботка / підготовка до друку, передмова і коментар О. Коваленка. *Сіверянський літопис*. 1995. № 6. С. 105–110.

ЛІТЕРАТУРА

Монографії

Один автор:

Дорошенко Д. Огляд української історіографії: монографія. Київ: Українознавство, 1996. 257 с.

Гурська Л. І. Релігієзнавство : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ : ЦУЛ, 2016. 172 с.

Korzeniowski M. Tułaczy los. Uchodźcy polscy w imperium rosyjskim w latach pierwszej wojny światowej / M. Korzeniowski, M. Mańdzik, D. Tarasiuk. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2007. 356 p.

Nasser G. The Philosophy of the Revolution. Buffalo: Ed.I.Martell, 1969. 144 p.

Два і більше авторів:

Смолій В., Степанков В. Українська національна революція XVII ст. (1648 – 1676 рр.). Київ : Видавничий дім «Альтернативи», 1999. 351 с.

Якобчук В. П., Богоявленська Ю. В., Тищенко С. В. Історія економіки та економічної думки : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2015. 476 с.

Багатотомні видання:

Енциклопедія історії України / редкол.: В. А. Смолій та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ : Видавництво «Наукова думка», 2003. 688 с. Т.1: А–В.

Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. / Акад. прав. наук України. Харків : Право, 2009. Т. 2 : Конституційні засади правової системи України і проблеми її вдосконалення / заг. ред. Ю. П. Битяк. 576 с.

Автореферати та дисертації:

Авдеєва О. С. Міжконфесійні відносини у Північному Приазов'ї (кінець XVIII – початок XX ст.): дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2016. 301 с.

Ганкевич В.Ю. Джадидистська реформа просвіти кримських татар (межа XIX–XX ст.) : автореф. дис... д-ра іст. наук : 07.00.02. Київ, 2000 35 с.

Статті у періодичних виданнях, збірниках наукових праць, колективних монографіях:

Коваленко О.Б. Мартин Небаба: людина з легенди. *Сіверянський літопис*. 1998. № 6. С. 3–11.

Смолій В. А. Угоди гетьманського уряду України з Московською державою (1654 – 1764 рр.) / В. А. Смолій, В. М. Ричка. *Український історичний журнал*. 1993. № 4–6. С. 93–96.

Яценко В. Б. Малоросійські козаки в другій половині XVIII ст. : інтеграція до загальноімперського стану. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*: збірник наукових праць Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Харків: НМЦ «СД», 2003. Вип. 6. С. 136–140.

Bleck C. The Nature of Imperial Russian society. *Slavic Review*. 1961. № 4. P. 570–578.

Seton-Watson R. The Issues of the War. *The War and Democracy*. London: Macmillan and Co., Limited, 1915. P. 237–298.

Yost Ch. The Arab-Izraeli War : How it Began. *Foreign Affairs*. 1968. Vol. 46. № 2. P. 312–316.

Електронні ресурси:

Мірошник О. Л. Поняття «толерантність» у сучасному науковому дискурсі. *Освіта Донбасу*. 2009. № 2. С. 5–10. URL: <http://almamater.luguniv.edu.ua/magazines/osvitadonbas/osvita22009.pdf>. (дата звернення: 15.09.2023).

Влада очима історії : фотовиставка. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/photogallery/gallery?galleryId=15725757&> (дата звернення: 15.11.2023).

Додаток Б

**Зразок оформлення титульного аркуша курсової роботи
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені
Т.Г.Шевченка**

Національний університет "Чернігівський колегіум" імені
Т.Г.Шевченка

Кафедра [назва кафедри]

КУРСОВА РОБОТА

з [дисципліна]

на тему: «тема»

Студенки _____ курсу _____ групи
спеціальності _____

[П І Б студента]

Науковий керівник [наук.ступінь,
вч.звання]

[П І Б керівника]

Оцінка:

Національна шкала: _____

Кількість балів _____ ECTS _____

Члени комісії: _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

_____
(підпис) (прізвище та ініціали)

_____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Чернігів – [рік]

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України про вищу освіту (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2014. № 37-38. ст. 2004) (Із змінами внесеними згідно із Законом 2443-VIII від 22.05.2018, ВВР. 2018. № 33. ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>).
2. Етичний кодекс ученого України. Бюлетень ВАК України, № 11, 2011. URL: <http://iepor.org.ua/rules/codex.html> (дата звернення: 12.03.2024).
3. ДСТУ 3582:2013. Інформація та документація. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень в українській мові. Загальні вимоги та правила (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ) / Нац. стандарт України. Вид. офіц. Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. 15 с.
4. ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання / Нац. стандарт України. Вид. офіц. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 17 с.
5. ДСТУ 3008-2015. Інформація та документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура та правила оформлювання. На заміну ДСТУ 3008-95; чинний з 2017-07-01. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 26 с.
6. Зайченко І.В. Педагогіка : навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Київ : Ліра, 2016. 608 с.
7. Снежик О. П. Методичні рекомендації до виконання й захисту курсових робіт. URL: el.kpi.ua/jspui/handle/123456789/3979 (дата звернення: 12.04.2024).
8. Фіцула М.М. Педагогіка : навч. посібник. Тернопіль : Богдан, 2002. 528 с.

ЗМІСТ

1. Загальні положення.....	4
2. Етапи виконання курсової роботи.....	4
3. Вимоги до змісту та структури курсових робіт.....	10
4. Вимоги до оформлення курсової роботи.....	14
5. Захист курсової роботи та критерії оцінювання	20
6. Додатки.....	23
7. Рекомендована література.....	27